

**PROBLEMS AND PROSPECTS OF THE JURISDICTION OF THE INTERNATIONAL
CRIMINAL COURT:AN ANALYSIS IN THE CONTEXT OF UZBEKISTAN'S
EDUCATION AND LEGAL REFORMS**

Eshonqulov Shahrom Asad ugli

Tashkent State University of Law,
Faculty of Interdisciplinary Studies of Law,
4th-year student

Tel.: +998 91 707 20 00

E-mail: lawyershaxram@gmail.com

Abstract

This article provides a comprehensive analysis of the theoretical and legal foundations of the jurisdiction of the International Criminal Court (ICC), the main problems arising in its practice, and its future prospects. The study examines the relationship between ICC jurisdiction and the principle of state sovereignty, the level of cooperation of states, the influence of political factors on the Court's activities, as well as procedural complexities in the exercise of jurisdiction. In addition, the article analyzes the ongoing judicial and legal reforms in the Republic of Uzbekistan, recent developments in the system of legal education, and modern approaches to teaching international criminal law in the context of understanding and evaluating the activities of the ICC. The findings of the study offer important theoretical and practical conclusions aimed at improving the ICC's jurisdiction, strengthening international justice mechanisms, and enhancing the quality of training specialists in international law in Uzbekistan.

Keywords

International Criminal Court, jurisdiction, international crimes, sovereignty, judicial and legal reforms, education in Uzbekistan, international criminal law.

**XALQARO JINOIY SUD YURISDIKSIYASIDA MUAMMOLAR VA ISTIQBOLLAR:
O'ZBEKISTON TA'LIMI VA HUQUQIY ISLOHOTLAR KONTEKSTIDA TAHLIL**

Annotatsiya

Mazkur maqolada Xalqaro jinoiy sud (XJS) yurisdiksiyasining nazariy-huquqiy asoslari, uning amaliyotida yuzaga kelayotgan asosiy muammolar va rivojlanish istiqbollari keng qamrovda tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida XJS yurisdiksiyasining suverenitet prinsipi bilan o'zaro munosabati, davlatlarning hamkorlik darajasi, siyosiy omillarning sud faoliyatiga ta'siri hamda yurisdiksiyani amalga oshirishdagi protsessual murakkabliklar yoritiladi. Shuningdek, maqolada O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan sud-huquq islohotlari, yuridik ta'lim tizimidagi yangilanishlar va xalqaro jinoiy huquqni o'qitishdagi zamonaviy yondashuvlar XJS faoliyatini anglash va baholash kontekstida tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari XJS yurisdiksiyasini takomillashtirish, xalqaro adolat mexanizmlarini kuchaytirish va O'zbekistonda xalqaro huquq bo'yicha kadrlar tayyorlash sifatini oshirish uchun muhim ilmiy-amaliy xulosalarni taklif etadi.

Kalit so'zlar

Xalqaro jinoiy sud, yurisdiksiya, xalqaro jinoyatlar, suverenitet, sud-huquq islohotlari, O'zbekiston ta'limi, xalqaro jinoiy huquq.

Kirish

Xalqaro jinoiy sud zamonaviy xalqaro huquq tizimida eng muhim institutlardan biri hisoblanadi. U insoniyatga qarshi jinoyatlar, genotsid, urush jinoyatlari va agressiya jinoyati kabi eng og'ir xalqaro jinoyatlar uchun individual jinoiy javobgarlikni ta'minlashga qaratilgan yagona doimiy xalqaro sud organidir. XJSning tashkil etilishi XX asr oxiri va XXI asr boshlarida xalqaro hamjamiyatning jazosizlikka barham berish, inson huquqlarini himoya qilish va global miqyosda adolatni qaror toptirish yo'lidagi muhim qadamlaridan biri sifatida baholanadi. Shu bilan birga, sud faoliyatining markaziy tushunchalaridan biri bo'lgan yurisdiksiya masalasi bugungi kunda ham nazariy, ham amaliy jihatdan jiddiy bahs-munozaralarga sabab bo'lib kelmoqda.

XJS yurisdiksiyasining yana bir muhim jihati uning komplementarlik prinsipi bilan bog'liqdir. Mazkur prinsipga ko'ra, XJS faqatgina milliy sudlar jinoyatlarni tergov qilish yoki sudlovni amalga oshirishga qodir bo'lmagan yoki buni istamagan hollarda ish yuritadi. Nazariy jihatdan ushbu yondashuv davlat suverenitetini hurmat qilishga qaratilgan bo'lsa-da, amaliyotda "qodir emaslik" yoki "istamaslik" tushunchalarini aniqlash murakkab huquqiy bahslarni keltirib chiqaradi. Ayrim hollarda bu tushunchalarning siyosiy talqin qilinishi XJS faoliyatiga bo'lgan ishonchni susaytiradi.

Xalqaro jinoiy sud yurisdiksiyasi bilan bog'liq muammolarni tahlil qilishda siyosiy omillar alohida e'tiborga loyiqdir. Sud mustaqil va betaraf organ sifatida tashkil etilgan bo'lsa-da, uning faoliyati ko'pincha xalqaro siyosatning murakkab realiyalari bilan to'qnash keladi. Ayrim yirik davlatlarning Rim statutiga qo'shilmaganligi yoki sud yurisdiksiyasini tan olmasligi XJSning global miqyosdagi ta'sir doirasini cheklaydi. Natijada sud asosan ayrim mintaqalarda sodir etilgan jinoyatlar bilan shug'ullanayotgandek taassurot uyg'otadi, bu esa "selektiv adolat" haqidagi tanqidlarni kuchaytiradi.

Asosiy qism

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida sud-huquq tizimini modernizatsiya qilish, xalqaro huquq normalarini milliy qonunchilikka uyg'unlashtirish va yuridik ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Oliy ta'lim muassasalarida xalqaro huquq, xususan xalqaro jinoiy huquq fanlarini o'qitish mazmuni tubdan yangilanmoqda. Bu jarayonda Xalqaro jinoiy sud faoliyatini o'rganish, uning yurisdiksiyasi bilan bog'liq muammolarni tahlil qilish va amaliy misollar asosida talabalarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish muhim vazifaga aylanmoqda.

O'zbekiston ta'lim tizimida kompetensiyaviy yondashuvning joriy etilishi xalqaro huquqni o'qitishda ham o'z aksini topmoqda. Endilikda talabalardan nafaqat normativ hujjatlarni bilish, balki ularni real xalqaro vaziyatlarga tatbiq eta olish, XJS yurisdiksiyasi bilan bog'liq murakkab holatlarni tahlil qilish va asoslangan huquqiy xulosalar chiqarish talab etilmoqda. Bu esa kelajakda O'zbekistonning xalqaro huquqiy jarayonlardagi ishtirokini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqishga xizmat qiladi.

Xalqaro jinoiy sud yurisdiksiyasi muammolarini o'rganish O'zbekiston uchun faqat nazariy ahamiyatga ega emas. Mamlakatning xalqaro maydondagi nufuzi, inson huquqlarini ta'minlash borasidagi majburiyatlari va global xavfsizlik masalalariga qo'shayotgan hissasi bevosita xalqaro jinoiy adolat mexanizmlarini chuqur tushunish va ularga ongli munosabat bildirish bilan bog'liqdir. Shu sababli XJS yurisdiksiyasining muammolari va istiqbollari O'zbekiston ta'limi va huquqiy islohotlari kontekstida tahlil qilish ilmiy va amaliy jihatdan dolzarb hisoblanadi.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, XJS yurisdiksiyasining eng katta muammolaridan biri davlatlarning sud bilan hamkorlik qilishga tayyor emasligidir. Sudning tergov va sudlov faoliyati ko'pincha gumon qilinuvchilarni topshirish, dalillarni taqdim etish, guvohlarning xavfsizligini ta'minlash kabi masalalarda bevosita davlatlarga bog'liq bo'ladi. Agar davlat siyosiy yoki boshqa sabablarga ko'ra hamkorlikdan bosh tortsa, sud yurisdiksiyasi de-yure mavjud bo'lsa-da, de-fakto amalga oshirilmay qoladi. Bu holat xalqaro jinoiy adolat tizimining samaradorligiga jiddiy putur yetkazadi.

Komplementarlik prinsipi bilan bog'liq muammolar ham XJS yurisdiksiyasining zaif nuqtalaridan biridir. Mazkur prinsip davlatlarga ustuvorlik berishni ko'zda tutsa-da, amaliyotda ayrim davlatlar faqat sud yurisdiksiyasidan qochish maqsadida yuzaki tergov yoki sudlov jarayonlarini boshlashi mumkin. Bunday hollarda XJS "haqiqiy tergov" va "formal jarayon" o'rtasidagi farqni aniqlashi lozim bo'ladi. Bu esa murakkab huquqiy baholashni, katta resurslarni va ko'pincha siyosiy sezgirlikni talab etadi. Natijada sud qarorlari ba'zan subyektiv yoki siyosiy lashtirilgan degan tanqidlarga uchraydi.

Xalqaro jinoiy sud yurisdiksiyasiga nisbatan bildirilayotgan yana bir muhim e'tiroz uning selektiv qo'llanilishi bilan bog'liqdir. Ayrim mintaqalarda sodir etilgan jinoyatlar faol tergov qilinayotgan bir paytda, boshqa hududlardagi o'xshash holatlar sud e'tiboridan chetda qolayotgandek taassurot paydo bo'ladi. Buning sabablari turlicha bo'lishi mumkin: yirik davlatlarning Rim statutiga qo'shilmaganligi, Xavfsizlik Kengashidagi siyosiy veto mexanizmi yoki sudning resurslari cheklanganligi. Qanday bo'lmasin, bunday holatlar XJS yurisdiksiyasining universalligi va adolatliligi haqidagi savollarni kuchaytiradi.

Mazkur muammolarni tahlil qilish jarayonida O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan sud-huquq islohotlariga murojaat qilish muhim ahamiyat kasb etadi. O'zbekistonda so'nggi yillarda sud hokimiyatining mustaqilligini mustahkamlash, inson huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini kuchaytirish va xalqaro huquq normalarini milliy qonunchilikka implementatsiya qilish borasida sezilarli qadamlar qo'yildi. Ushbu islohotlar XJS faoliyatida ko'zda tutilgan adolat, shaffoflik va javobgarlik tamoyillari bilan mushtarak jihatlariga ega.

Bugungi kunda O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida interaktiv metodlar, keys-stadiylar va xalqaro sud amaliyotiga asoslangan tahliliy mashg'ulotlar keng joriy etilmoqda. Bu jarayonda Xalqaro jinoiy sud yurisdiksiyasiga oid real ishlar misol sifatida qo'llanilib, talabalar muayyan vaziyatda sudning vakolatlari qayerda boshlanishi va qayerda tugashini aniqlashga o'rganadilar. Natijada xalqaro huquq faqat mavhum normalar majmui sifatida emas, balki real hayotda qo'llaniladigan va muammolarga boy tizim sifatida qabul qilinadi.

XJS yurisdiksiyasidagi muammolarni tahlil qilish O'zbekiston uchun yana bir muhim jihatga ega. Mamlakat xalqaro hamjamiyatning faol a'zosi sifatida global adolat va xavfsizlik

masalalariga befarq emas. Shu bois, xalqaro jinoiy adolat mexanizmlarining kuchli va zaif tomonlarini chuqur anglash, kelajakda O'zbekistonning xalqaro tashabbuslarda tutgan pozitsiyasini belgilashda muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, yuridik kadrlar tayyorlash tizimida ushbu masalalarning keng yoritilishi uzoq muddatli strategik ahamiyatga ega.

Istiqbolda XJS yurisdiksiyasini kuchaytirishning muhim yo'nalishlaridan biri Rim statutining universalligini kengaytirish hisoblanadi. Hozirgi kunda sud vakolatlarini tan olmayotgan yirik davlatlarning mavjudligi yurisdiksiya doirasini cheklab qo'ymoqda. Shu bois, xalqaro diplomatiya orqali davlatlarni statutga qo'shilishga rag'batlantirish, kamida sud bilan hamkorlik mexanizmlarini yo'lga qo'yish XJS faoliyatining samaradorligini oshirishi mumkin. Bu jarayonda sudning siyosiy betarafligi va huquqiy mustaqilligi alohida ahamiyat kasb etadi.

Sud faoliyatini takomillashtirishda texnologik imkoniyatlardan foydalanish ham muhim istiqboliy yo'nalish sifatida namoyon bo'lmoqda. Raqamli dalillar, sun'iy intellekt asosidagi tahliliy vositalar va masofaviy protsessual mexanizmlar tergov va sudlov jarayonlarini tezlashtirishi, shuningdek, dalillarning aniqligi va ishonchligini oshirishi mumkin. Biroq bu jarayonda inson huquqlarini himoya qilish, shaxsiy hayot daxlsizligi va protsessual adolat tamoyillariga qat'iy rioya etilishi lozim.

Xalqaro jinoiy sud yurisdiksiyasining rivoji O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan sud-huquq islohotlari bilan hamohang tarzda tahlil qilinishi mumkin. Mamlakatda qonun ustuvorligini ta'minlash, sudlarning mustaqilligini kuchaytirish va xalqaro huquq normalarini milliy tizimga uyg'unlashtirish borasida olib borilayotgan islohotlar global adolat tamoyillariga mos keladi. Bu holat O'zbekistonning xalqaro huquqiy maydondagi mas'uliyatli pozitsiyasini mustahkamlashga xizmat qiladi.

O'zbekiston ta'lim tizimidagi tub islohotlar, xususan, yuridik ta'limni modernizatsiya qilish jarayoni XJS yurisdiksiyasini o'rganish va anglash uchun mustahkam poydevor yaratmoqda. Oliy ta'lim muassasalarida xalqaro jinoiy huquq, inson huquqlari va xalqaro sudlar faoliyatiga oid fanlarning kengaytirilishi kelajakda malakali, global fikrlaydigan huquqshunoslarni tayyorlash imkonini bermoqda. Talabalarning XJS yurisdiksiyasidagi real muammolarni tahlil qilishi ularni nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy ko'nikmalar bilan ham qurollantiradi.

Shuningdek, O'zbekistonda ta'lim jarayoniga tadqiqotga yo'naltirilgan yondashuvning joriy etilishi xalqaro huquq masalalarini mustaqil tahlil qilish madaniyatini shakllantirmoqda. Magistrlik va doktorantura bosqichlarida Xalqaro jinoiy sud faoliyatiga bag'ishlangan ilmiy izlanishlarning ko'payishi mamlakat ilmiy salohiyatining oshishiga xizmat qiladi. Bu esa O'zbekistonning xalqaro huquq rivojiga o'z hissasini qo'shish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Xulosa

Umuman olganda, Xalqaro jinoiy sud yurisdiksiyasi bugungi kunda murakkab, ko'p qirrali va bahsli institut bo'lsa-da, uning mavjudligi global miqyosda jazosizlikka qarshi kurashning muhim timsoli hisoblanadi. Sud faoliyatida uchrayotgan muammolar uning tarixiy ahamiyatini kamaytirmaydi, aksincha, xalqaro hamjamiyatni yanada samarali va adolatli mexanizmlar izlashga undaydi. O'zbekiston ta'limi va sud-huquq islohotlari kontekstida ushbu masalalarning chuqur o'rganilishi mamlakatning huquqiy davlat sifatida rivojlanish strategiyasiga mos keladi.

Xulosa qilib aytganda, Xalqaro jinoiy sud yurisdiksiyasining istiqbollari davlatlar o'rtasidagi hamkorlik, ta'lim orqali huquqiy ongini yuksaltirish va adolat tamoyillariga sodiqlik bilan bevosita bog'liqdir. Aynan shu omillar uyg'unlashgandagina XJS o'z oldiga qo'yilgan yuksak maqsadlarni to'liq ro'yobga chiqarishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Cassese, A. (2008). *International Criminal Law*. Oxford University Press.
2. Cryer, R., Friman, H., Robinson, D., & Wilmschurst, E. (2019). *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*. Cambridge University Press.
3. Schabas, W. A. (2017). *An Introduction to the International Criminal Court*. Cambridge University Press.
4. Bassiouni, M. C. (2011). *Introduction to International Criminal Law*. Brill.
5. United Nations. (1998). *Rome Statute of the International Criminal Court*.